

مقدمه

نگاهی سریع به مفاهیم رشد اقتصادی، توسعه اقتصادی، توسعه اقتصادی - اجتماعی و بالاخره توسعه پایدار ملاحظه می‌شود که مشارکت مفهومی اساسی‌تر به خود گرفته است، به نوعی که در توسعه پایدار، مشارکت را هدف و وسیله توسعه می‌دانند. این مفهوم از مشارکت همه ابعاد و فعالیت انسانی را شامل می‌شود، بنابراین، حفظ و احیاء منابع طبیعی و به‌ویژه آب و خاک کشور ایران بدون مشارکت فعال روستائیان تحقق‌پذیر نیست. زیرا اول این که انسان‌ها (بهره‌برداران) هستند که بیش‌تر با این منابع ارتباط دارند و دوم این که زندگی آنان به این منابع بستگی دارد، [۱۷]. امروزه موضوع مشارکت مورد توجه و علاقه بسیاری از سازمان‌های ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی قرار گرفته است. اعتقاد بر این است که اساساً توسعه بدون مشارکت آحاد مردم عملی نخواهد بود به‌همین دلیل میزان مشارکت مردم در تصمیم‌گیری‌ها یک معیار اساسی در توسعه جامعه و میزان دموکراسی حاکم بر هر کشور است، رضایی‌راد و همکاران [۱۶]. در سال‌های اخیر توسعه چشم‌گیری در برنامه‌های مدیریت جمعی در سراسر جهان رخ داده است که تحت عناوین مختلفی نظیر: مدیریت اجتماعی، مدیریت مشارکتی، مدیریت اشتراکی، مدیریت غیرمتمرکز، مدیریت بومی و مدیریت همکارانه توصیف می‌شوند. مشارکت بهره‌برداران به‌عنوان اساس موفقیت پروژه‌های توسعه آبخیزها مطرح است که توسط محققان مختلفی مورد اشاره قرار گرفته است، [۹].

آبخیزداری مجموع روش‌های سخت‌افزاری (فیزیکی و بیولوژیکی) و نرم‌افزاری (فرهنگ‌سازی یا سامانه‌های هشداردهنده و آگاهی‌دهنده و آموزشی) برای پایش و بالایش منابع طبیعی بازیاب شونده به‌شمار می‌آید، [۱۱]. از آنجایی که بهره‌برداران اراضی آبخیزداران واقعی هستند، ضروری است که در برنامه‌ریزی‌ها جایگاه اصلی آن‌ها مد نظر باشد. در مدیریت جامع از مشارکت مردمی با توجه به شرایط جدید به‌عنوان اهرمی برای آینده‌شناسی، سرعت مورد نیاز برای ایجاد امنیت غذایی استفاده می‌شود، [۵]. در سال ۱۹۹۴ دولت با همکاری سه سازمان غیر دولتی مختلف تصمیم گرفت تا نظام مدیریت مبتنی بر مشارکت مردم محلی را به‌کار گیرد و نتایج طی دوره‌ای سه ساله نشان داد که به‌کارگیری این شیوه مدیریتی نه تنها در بهبود وضعیت تولید و معیشت مردم محلی نقش اساسی داشته، بلکه حفاظت از منابع آب حوزه را نیز تضمین نموده است، شریفی [۱۸]. قدرت آبخیز‌نشینان برای تأثیرگذاری، بیش‌تر در

تحلیل عوامل مؤثر در مشارکت روستائیان در طرح‌های آبخیزداری (مطالعه موردی: حوزه آبخیز مشکین‌چای، استان اردبیل)

هوشنگ اسلامی پریخانی^۱، عطاله کاویان^۲

تاریخ دریافت: ۹۲/۱۰/۰۹ تاریخ پذیرش: ۹۳/۰۲/۱۵

چکیده

مشارکت بهره‌برداران در طرح‌های آبخیزداری امری ضروری و بخش مهمی از موفقیت پروژه‌ها را سبب می‌شود و امروزه مشارکت در جهان به‌عنوان کارآمدترین روش برای مدیریت حوزه‌های آبخیز شناخته شده است. هدف اصلی پژوهش حاضر نیز تحلیل رگرسیونی عوامل اقتصادی، اجتماعی و سیاسی مؤثر بر مشارکت مردمی در طرح‌های آبخیزداری در حوزه آبریز مشکین‌چای شهرستان مشکین‌شهر می‌باشد. جامعه آماری مورد مطالعه در این تحقیق شامل روستائیان ساکن در حوزه آبخیز مشکین‌چای می‌باشد، که تعداد ۱۶۰ نفر از روستائیان به‌عنوان نمونه آماری برای انجام پژوهش انتخاب شده است. شیوه اجرای تحقیق به صورت میدانی و با استفاده از پرسش‌نامه بوده و برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار SPSS استفاده شده است. نتایج حاصل از آزمون همبستگی پیرسون نشان داد که بین میزان مشارکت مردم در مراحل مختلف طرح آبخیزداری با عوامل اقتصادی و اجتماعی در سطح ۹۹ درصد و با عوامل سیاسی در سطح ۹۵ درصد رابطه مثبت به‌ترتیب با ضرایب رگرسیونی ۰/۵۳۵، ۰/۲۰۷ و ۰/۱۶۲ وجود دارد.

واژه‌های کلیدی: مشارکت، عوامل اقتصادی، عوامل اجتماعی، عوامل سیاسی، حوزه آبخیز مشکین‌چای

۱- کارشناسی ارشد آبخیزداری دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی ساری
 ۲- نویسنده مسئول و استادیار دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی ساری،
 پست الکترونیک: a.kavian@sanru.ac.ir

جهت حفاظت از محیط زیست بوده و حفاظت از آب به مشارکت بیش تر آبخیزنشینان، اشخاص علاقه مند و سازمان های غیردولتی نیاز خواهد داشت، [۶]. یکی از دلایل شکست برنامه های مدیریتی در سطح آبخیز عدم پذیرش فعالیت ها برای آبخیزنشینان می باشد، به طوری که در رویکرد ارزیابی و مدیریت یکپارچه آبخیز توجه به سلامت اقتصادی و اجتماعی جامعه آبخیزنشین ضروری می باشد. در این راستا مطالعه اثرات اجتماعی و اقتصادی از جمله بخش های مهم در مطالعات مربوط به مدیریت آبخیز تلقی می گردد، [۱۵]. تجربه مشارکت مردمی در کشورهای هند، چین، تبت، کره، سریلانکا و بنگلادش نشان داده که هر چه سطح فقر و نابرابری اقتصادی به ویژه مشکل بی سواد و ناآگاهی های عمومی بیش تر باشد به دنبال آن آگاهی کم تر و در نهایت برنامه مشارکتی ناموفق تر خواهد بود، [۷]. مردم، منابع و مشارکت، سه رکن اساسی توسعه انسانی پایدار را تشکیل می دهند، با این تفاوت که مشارکت در مقایسه با دو رکن دیگر نقش ساختاری دارد و دو عامل مردم و منابع در چارچوب آن به فعالیت مطلوب درمی آیند. به عبارت دیگر، مشارکت به دلیل این که هم هدف توسعه و هم وسیله ای برای رسیدن به آن است، ضمن نقش ترکیب کننده دو عامل دیگر، برآیند آن نیز به شمار می آید. مشارکت بیش تر و مؤثر مردم در صورتی قابل انتظار است که تطابق بیش تری بین نیازهای مردم و هدف پروژه وجود داشته باشد، [۱۵]. مشارکت به معنای انبازی، دخالت، اصل علاقه مندی و توجه به مسئله است، یکی از جنبه هایی که در اغلب تعاریف مشارکت به آن توجه شده است شرکت در عمل تصمیم گیری است، [۱۶]. مشارکت در منابع طبیعی عبارت است از تلاش سازمان یافته و تشریک مساعی دو جانبه ای که ضمن برطرف نمودن نیازهای معیشتی بهره برداران در آن ها ایجاد انگیزه نموده، تا داوطلبانه در امور بهینه سازی منابع طبیعی (حفظ، احیاء، توسعه و بهره برداری اصولی) همکاری نمایند، [۱۲]. واژه مشارکت برخلاف ظاهر ساده در معنایی روان (شرکت دادن و شرکت کردن)، از نظر ماهیت یکی از پیچیده ترین الفاظی است که در برنامه ریزی توسعه، چه در تئوری و چه در عمل با مشکلات عدیده و ظرفی روبرو است. مشکلاتی که ریشه در مسائل اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی دارد، [۵]. یکی از دلایل شکست برنامه های مدیریتی در سطح آبخیز عدم پذیرش فعالیت ها برای آبخیزنشینان می باشد، به طوری که در رویکرد ارزیابی و مدیریت یکپارچه آبخیز توجه به سلامت اقتصادی و اجتماعی جامعه آبخیزنشین ضروری می باشد، [۱۵].

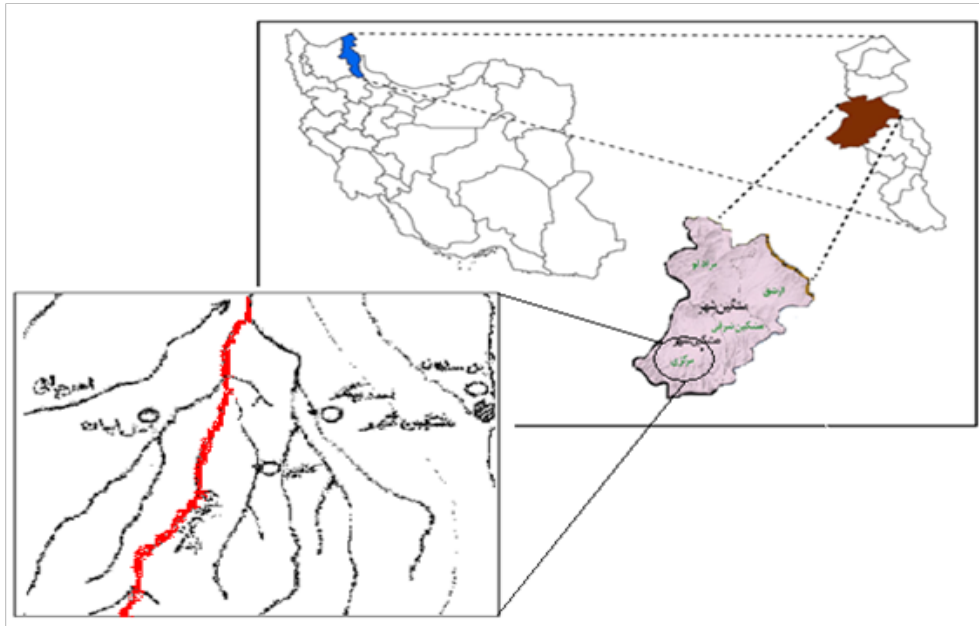
علیزاده [۱]، دلایل عمده عدم مشارکت مردم در طرح های آبخیزداری را عدم شناخت نتایج و اهداف پروژه ها یا عدم اعتقاد به اثر بخشی آن ها در عرصه مربوط می داند. آرایش و حسینی [۲]، از بین عوامل سیاسی - قانونی، اجتماعی - فرهنگی، اقتصادی، روان شناختی، قابلیت های مروجین منابع طبیعی، محتوی برنامه های ترویج منابع طبیعی و برنامه ریزی ترویجی، فقط عوامل اجتماعی - فرهنگی را بر متغیر وابسته مشارکت مردم مؤثر معرفی می کند. بقائی و همکاران

[۳]، نشان دادند که بین متغیرهای سن، میزان منزلت اجتماعی، میزان مشارکت اجتماعی، میزان نگرش نسبت به مشارکت، میزان نوگرایی، میزان اعتماد به افراد مختلف و میزان تمایل به انجام کارهای جمعی با متغیر میزان مشارکت روستائیان در طرح های آبخیزداری رابطه مثبت و معنی داری وجود دارد. لاورا ژرمن [۱۰]، در پژوهشی تحت عنوان مشارکت جامع آبخیزداری، مدیریت حوضه آبخیز را بر اساس اصول کلیدی آن یعنی مدیریت مشارکتی و مدیریت یکپارچه و مدیریت مشارکتی، در سه مرحله مشارکت در تعریف مسئله، برنامه ریزی و اجرا توصیه می کند. ژینلینگ و همکاران [۸] در پژوهشی تحت عنوان مشارکت عمومی در مدیریت منابع آبی، مشارکت عمومی مؤثر را عامل کلیدی برای بهبود بهره وری از مدیریت منابع آب حوضه رودخانه و موفقیت در مدیریت جامع آن عنوان می کند. تری [۱۹]، مسائل فرهنگی را عنصر مهمی در جلب مشارکت مردم می داند و اعتقاد دارد بدون توجه به مسائل فرهنگی نمی توان به طور موفقیت آمیز به مشارکت مردمی به ویژه در روستاها دست یافت. [۴]، در تحقیقی تحت عنوان وضعیت و جایگاه کنش مشارکتی و عوامل مؤثر بر آن در آبخیزداری به این نتیجه رسیده است که بین متغیر وضعیت کنش مشارکتی مردم در پروژه های آبخیزداری با متغیرهای میزان آگاهی از ضرورت اقدامات آبخیزداری، ایجاد نهادهای مشارکتی و تعداد امکانات عمرانی محل سکونت روستائیان رابطه معنی داری وجود داشته است. پرکینز [۱۴]، در تحقیق خود تحت عنوان «مشارکت عمومی در آبخیزداری» نمونه های را در سراسر جهان درباره فرآیندهای مشارکتی مربوط به تصمیم گیری برای حوزه های آبریز، و چگونگی کار، دلایل مهم بودن آن، پتانسیل های اجتماعی و زیست محیطی آن ها، و جزئیات عملی در رابطه با چگونگی شروع، گسترش و توسعه آن ها تشریح می کند. موحدی [۱۳]، در رابطه با عوامل مؤثر در مشارکت مردم که باعث فعالیت مردم در کنار یکدیگر می شود را، داشتن منافع و علائق مشترک معرفی می کند.

مواد و روش ها

روش مورد استفاده در این پژوهش، روش توصیفی - تحلیلی و همبستگی است. نوع داده ها کمی است و جهت گردآوری داده ها از روش میدانی (پرسشنامه) استفاده شده است. حجم نمونه مورد مطالعه ۱۶۰ خانوار است که در اطراف رودخانه مشکین چای در شهرستان مشکین شهر ساکن هستند و از طرح های آبخیزداری در این حوزه بهره برداری می کنند. پرسش نامه ها به طور تصادفی در بین افراد توزیع گردیده است. برای آزمون پایایی سوالات پرسشنامه از روش آلفای کرونباخ استفاده گردید که نتایج آن بیان گر پایایی بالای ابزار پژوهش می باشد.

جهت تجزیه و تحلیل داده های مستخرج از پرسش نامه ها، از روش های آماری توصیفی مانند فراوانی، درصد، میانگین و جداول و نمودارها و همچنین برای تحلیل استنباطی داده ها از مدل رگرسیون

شکل ۱- موقعیت جغرافیایی منطقه مورد مطالعه

جدول ۲- توزیع فراوانی افراد مورد مطالعه بر اساس شغل (مأخذ: یافته‌های تحقیق)

درصد فراوانی	فراوانی	شغل
۳۵	۵۶	زراعت
۳۰	۴۸	دامدار
۲۰	۳۲	باغدار
۱۵	۲۴	سایر
۱۰۰	۱۶۰	کل

جدول ۱- توزیع فراوانی افراد مورد مطالعه بر اساس تحصیلات (مأخذ: یافته‌های تحقیق)

درصد فراوانی	فراوانی	تحصیلات
۲۰	۳۲	بی سواد
۷۵	۱۲۰	زیردیپلم
۵	۸	دیپلم تا لیسانس
-	-	بالای فوق لیسانس
۱۰۰	۱۶۰	کل

به اهداف ذیل احداث شده است: ۱- جلوگیری از فرسایش دیواره‌ها و اراضی حاشیه رودخانه، ۲- رسوب‌گذاری در فاصله بین دو اپی متوالی، ۳- کنترل سیلاب و احیا و آزادسازی اراضی حاشیه رودخانه. با عملیات انجام شده، ۴۷۸۹۵۱ مترمربع (۴۷ هکتار) زمین برای کشت آزاد شده است و شایان ذکر است که شهرستان مشگین‌شهر با مساحت ۲۴ هزار هکتار مراتع غنی و سرسبز، بیش‌ترین وسعت منابع طبیعی استان را به خود اختصاص داده است.

نتایج و بحث

در این پژوهش به منظور بررسی رابطه بین میزان مشارکت و عوامل اقتصادی، اجتماعی و سیاسی علاوه بر استفاده از آمار توصیفی از آمار تحلیلی به روش رگرسیون گام به گام نیز استفاده شده است.

الف- نتایج توصیفی:

با توجه به جدول (۱) که بر اساس اطلاعات حاصل از میزان تحصیلات پاسخگویان به‌دست آمده نشان می‌دهد که ۹۵ درصد از

گام به گام استفاده شده است. تمامی تجزیه و تحلیل‌های آماری نیز با استفاده از نرم‌افزار SPSS انجام شده است.

مکان مورد مطالعه

رودخانه مشگین‌چای از دامنه‌های شمالی کوه سبلان، در ۲۳ کیلومتری جنوب غربی مشگین‌شهر سرچشمه می‌گیرد و با شیب تند به سوی شمال جریان می‌یابد. در یک کیلومتری شمال غربی روستای احمد بیگلو با ریزابه بزرگی که آن نیز از دامنه‌های سبلان سرچشمه می‌گیرد، می‌آمیزد و همچنان رو به سوی شمال غربی روان می‌گردد و سرانجام در ۴/۵ کیلومتری غرب کوه ایلانی داغ، به اهرچای وارد می‌شود. اراضی حاشیه رودخانه مشگین‌چای از نظر کشاورزی بسیار مستعد و حاصل‌خیز می‌باشند و بر این اساس حفظ اراضی مذکور از خطر تخریب و فرسایش توسط رودخانه، همواره یکی از مشکلات اساسی کشاورزان منطقه بوده است. در این راستا برای ساماندهی رودخانه مشگین‌چای سازه‌های حفاظتی اپی و دایک جهت دستیابی

جدول ۳- توزیع فراوانی افراد مورد مطالعه براساس درآمد (مأخذ: یافته‌های تحقیق)

درآمد	فراوانی	درصد فراوانی
کم‌تر از ۲۰۰ هزار تومان	۵۶	۳۵
۲۰۰-۳۰۰ هزار تومان	۸۸	۵۵
۳۰۰-۴۰۰ هزار تومان	۱۶	۱۰
بیش‌تر از ۳۰۰ هزار تومان	-	-
کل	۱۶۰	۱۰۰

جدول ۴- درصد فراوانی مربوط به عوامل اقتصادی (مأخذ: یافته‌های تحقیق)

عوامل اقتصادی	بسیار کم	کم	متوسط	زیاد	بسیار زیاد	همبستگی	(sig) سطح معنی‌دار
افزایش درآمد	۱۵	۳۵	۳۰	۱۵	۵	۰/۶۸۴	۰/۰۰۰
ایجاد شغل	۱۵	۳۵	۳۰	۱۵	۵	۰/۶۸۴	۰/۰۰۵
افزایش تولید	۱۰	۵	۴۵	۳۰	۱۰	۰/۵۹۶	۰/۰۰۰
افزایش سطح زیر کشت	۵	۱۵	۴۰	۲۵	۱۵	۰/۴۷۳	۰/۰۰۱
حفاظت منابع طبیعی	-	۱۰	۲۵	۴۰	۲۵	۰/۶۵۱	۰/۰۰۰

در حد متوسط ارزیابی کردند، یعنی در کل ۲۰ درصد بیان داشتند که طرح‌های آبخیزداری باعث ایجاد شغل و افزایش درآمد شده است و حدود ۴۵ و ۴۰ درصد از آن‌ها به ترتیب افزایش تولید و سطح زیرکشت را متوسط و هم‌چنین ۴۰ درصد از بهره‌برداران موفقیت طرح‌های آبخیزداری را در زمینه حفاظت از منابع طبیعی زیاد و ۲۵ درصد از روستاییان در حد متوسط و بسیار زیاد و ۱۰ درصد هم حفاظت از منابع طبیعی را کم‌تر ارزیابی کردند.

هم‌چنین جدول ۴، نشان می‌دهد که عوامل اقتصادی همبستگی بالایی را با میزان مشارکت داشته و سطح معنی‌داری آن کم‌تر از ۰/۰۵ است، بنابراین نتیجه می‌گیریم که همبستگی بین عوامل اقتصادی و میزان مشارکت معنی‌دار و قابل قبول است.

جدول (۵) نیز، نشان‌دهنده این است که بیش‌تر بهره‌برداران (۳۵ درصد)، به طور متوسط از طرح‌های آبخیزداری آگاهی داشتند، که می‌تواند نشان از عدم برگزاری کلاس‌های آموزشی و ترویجی کافی در منطقه باشد و این امر می‌تواند با توجه بیش‌تر مسئولان ذی‌ربط به این موضوع و افزایش برگزاری کلاس‌های مذکور می‌توان انتظار داشت که مردم با حضور مستمر در این کلاس‌ها، میزان مشارکت خود در این طرح‌ها را بیش‌تر خواهند کرد. اما ۴۵ درصد از روستاییان در رابطه با اثر طرح‌های آبخیزداری در کاهش مهاجرت را کم و ۳۰ درصد نیز بسیار کم‌تر دانستند و ۲۰ و ۵ درصد به ترتیب اثر طرح‌ها در کاهش مهاجرت را در حد متوسط و بسیار زیاد ارزیابی کردند،

افراد مورد مطالعه با بیش‌ترین فراوانی دارای تحصیلات زیردیپلم و بی‌سواد هستند (۷۵ درصد زیردیپلم و ۲۰ درصد بی‌سواد) و تنها ۵ درصد تحصیلات بین دیپلم تا لیسانس دارند، بنابراین نتایج نشان می‌دهد که اکثر افراد مورد مطالعه تحصیلات زیر دیپلم دارند و یا این‌که بی‌سواد هستند.

جدول (۲) که براساس مشاغل موجود در بین روستاییان طرح شده است نشان می‌دهد که حدود ۳۵ درصد از بهره‌برداران به زراعت مشغول هستند و بعد از زراعت، دامداری بیش‌ترین درصد (۳۰ درصد) مشاغل را شامل می‌شود؛ هم‌چنین باغداری ۲۰ درصد و سایر مشاغل (کارهای دولتی، دانشجوی، زنبورداری و غیره) ۱۵ درصد را تشکیل می‌دهند. در مجموع، زراعت و دامداری بیش‌ترین درصد فراوانی را تشکیل می‌دهند که باید در برنامه‌ریزی‌ها مدیریتی و اجرایی توجه زیادی به این موضوع داشته باشیم.

جدول (۳) درآمد افراد پاسخ‌گو را نشان می‌دهد که بیش‌تر آن‌ها (۵۵ درصد) درآمد ماهیانه بین ۲۰۰ تا ۳۰۰ هزار تومان داشته و ۳۵ درصد آن‌ها کم‌تر از ۲۰۰ هزار تومان، ۱۰ درصد نیز درآمد بین ۳۰۰ تا ۴۰۰ هزار تومان دارند.

جدول (۴) که مربوط به عوامل اقتصادی مؤثر بر میزان مشارکت بوده نشان‌دهنده این است که ۳۵ درصد بهره‌برداران اظهار داشتند، طرح‌های آبخیزداری در ایجاد اشتغال و هم‌چنین افزایش درآمد آن‌ها کم‌تر موفق بوده و ۳۰ درصد هم افزایش درآمد و ایجاد اشتغال را

جدول ۵- درصد فراوانی مربوط به عوامل اجتماعی (مأخذ: یافته‌های تحقیق)

عوامل اجتماعی	بسیار کم	کم	متوسط	زیاد	بسیار زیاد	همبستگی	سطح معنی‌دار (sig)
آگاهی از اهداف طرح	۱۰	۳۰	۳۵	۱۵	۱۰	۰/۷۲۵	۰/۰۰۱
کاهش مهاجرت	۳۰	۴۵	۲۰	۵	-	۰/۴۰۳	۰/۰۰۰
توجه به دانش جدید	-	۵	۳۵	۴۵	۱۵	۰/۶۰۲	۰/۰۰۰
توجه به آداب و سنن	۲۰	۵۰	۱۵	۱۰	۵	۰/۴۸۶	۰/۰۰۴
توجه به منزلت اجتماعی	۲۵	۴۰	۲۰	۱۰	۵	۰/۶۴۴	۰/۰۰۰

جدول ۶- درصد فراوانی مربوط به عوامل سیاسی (مأخذ: یافته‌های تحقیق)

عوامل سیاسی	بسیار کم	کم	متوسط	زیاد	بسیار زیاد	همبستگی	سطح معنی‌دار (sig)
نظارت بر طرح	-	۲۰	۵۵	۱۵	۱۰	۰/۶۲۱	۰/۰۰۰
امنیت حوزه آبخیز	۵	۱۰	۵۰	۳۰	۵	۰/۴۵۱	۰/۰۰۰
شایستگی مسئولین دولتی	۵	۳۵	۳۰	۲۵	۵	۰/۵۵۷	۰/۰۰۰
تعیین حدود حوزه با مشارکت مردم	-	۴۵	۴۵	۱۶	-	۰/۵۶۴	۰/۰۰۰
آگاهی دادن به مردم	-	۳۰	۴۵	۲۵	-	۰/۶۰۲	۰/۰۰۰

بسیار کم دانستند. اما تعیین حدود حوزه آبخیز با همکاری مردم بر اساس گفته‌های آبخیزنشینان در حد کم و متوسط بوده که هر کدام ۴۵ درصد است. و ۱۶ درصد روستاییان نیز این امر را زیاد دانستند و آبخیزنشینان در مورد این که از طرف مسئولین یا کارشناسان در رابطه با طرح‌ها و اهداف آن به آن‌ها چه میزان آگاهی داده شده است، ۴۵ درصد در حد کم و متوسط و فقط ۱۶ درصد بیان کردند، که میزان آگاهی آن‌ها از اهداف طرح زیاد می‌باشد. عوامل سیاسی را می‌توان این چنین تفسیر کرد که بیشتر این عوامل در حد متوسط ارزیابی شدند و دولت می‌تواند با توجه زیاد به این عوامل مردم را به سوی مشارکت تشویق کند. جدول (۶) هم چنین نشان می‌دهد که تمام متغیرهای اجتماعی با میزان مشارکت همبستگی بالایی داشته و رابطه معنی‌داری را نشان می‌دهد، چون میزان sig در حد کم‌تر از ۰/۰۵ است.

جدول (۷) بیان دارد که حدود ۴۵ درصد روستاییان در فرایند برنامه‌ریزی طرح‌های آبخیزداری مشارکت متوسط و ۲۵ درصد کم‌تر و ۱۵ درصد نیز در برنامه‌ریزی طرح‌های آبخیزداری مشارکت زیاد و ۱۰ درصد بسیار کم‌تر و ۵ درصد مشارکت بسیار زیادی داشتند. اما در ارزشیابی طرح‌ها، اکثر روستاییان کم‌تر دخالت داشتند (۴۵ درصد) و فقط ۱۵ و ۱۰ درصد در ارزیابی طرح‌ها به ترتیب زیاد و بسیار زیاد مشارکت داشتند. در مرحله اجرای طرح‌های آبخیزداری نیز می‌توان گفت روستاییان مشارکت کم‌تری داشتند چون ۴۰ درصد روستائیان اذعان داشتند که در اجرای طرح‌ها مشارکت کم‌تری

که نشان می‌دهد طرح‌های آبخیزداری در کاهش مهاجرت زیاد مؤثر نبوده است و بیش‌تر روستاییان هم‌چنان به مهاجرت خود به شهرها یا روستاهای دیگر ادامه می‌دهند.

بر اساس نظرات روستاییان توجه به دانش جدید در طرح‌ها زیاد (۴۵ درصد) بوده و ۳۵ درصد متوسط و ۱۵ درصد بسیار زیاد و فقط ۵ درصد بیان کردند که در طرح‌ها به دانش جدید بسیار کم‌تر توجه شده است. در رابطه با این که در طرح‌ها با آداب و سنن روستا دقت شده است یا نه، حدود ۷۰ درصد اذعان داشتند که توجه خاصی به این مطلب نشده است و نارضایتی خود را نیز به این مسئله بیان می‌کردند. هم‌چنین در مورد توجه به منزلت اجتماعی، بیش‌تر روستاییان کم و بسیار کم ارزیابی کردند.

جدول (۵) هم‌چنین نشان می‌دهد که تمام متغیرهای اجتماعی با میزان مشارکت همبستگی بالایی داشته و رابطه معنی‌داری را نشان می‌دهد چون میزان sig در حد کم‌تر از ۰/۰۵ است.

جدول (۶)، نشان‌دهنده این است که بیش‌تر روستاییان (۵۵ درصد)، نظارت بر طرح از طرف دولت را در حد متوسط ارزیابی کردند. در مورد امنیت حوزه آبخیز نیز ۵۰ درصد روستاییان در حد متوسط بیان کردند و ۳۰ درصد نیز اظهار داشتند برقراری امنیت از سوی دولت زیاد بوده و ۵ درصد نظرات نیز بسیار زیاد و بسیار کم است. هم‌چنین ۳۵ و ۳۰ از آبخیزنشینان بیان داشتند شایستگی مسئولین در رابطه با اجرای طرح‌های آبخیزداری به ترتیب کم و متوسط است. و ۲۵ درصد نیز زیاد ارزیابی کردند، و ۵ درصد نیز بسیار زیاد و

جدول ۷- درصد فراوانی مربوط به میزان مشارکت (مأخذ: یافته‌های تحقیق)

میزان مشارکت	بسیار کم	کم	متوسط	زیاد	بسیار زیاد
مشارکت در برنامه‌ریزی	۱۰	۲۵	۴۵	۱۵	۵
مشارکت در ارزشیابی	۲۰	۴۵	۲۰	۱۵	۱۰
مشارکت در اجرا	۲۰	۴۰	۲۵	۱۰	۵
میل کلی به مشارکت	-	۲۵	۳۵	۲۰	۲۰
مشارکت در حفاظت طرح‌ها	۱۰	۴۵	۲۰	۲۵	-

جدول ۸- متغیرهای وارد شده در مدل رگرسیون در گام‌های مختلف (مأخذ: یافته‌های تحقیق)

گام‌های مدل	متغیرها	ضریب همبستگی (R)	ضریب تعیین R ^۲	تغییرات ضریب تعیین
اول	اقتصادی	۰/۸۰۷	۰/۶۵۲	۰/۶۵۲
دوم	اجتماعی	۰/۸۲۸	۰/۶۸۵	۰/۰۳۴
سوم	سیاسی	۰/۸۳۴	۰/۶۹۶	۰/۰۱۰

جدول متغیر وابسته: میزان مشارکت مردم

جدول ۹- ضرایب رگرسیون گام به گام برای بررسی تأثیر متغیرها (مأخذ: یافته‌های تحقیق)

متغیرهای وارد شده در مدل	ضریب رگرسیونی استاندارد شده (β)	خطای استاندارد	مقدار t	سطح معنی‌دار
اقتصادی	۰/۵۳۵	۰/۰۶۵	۷/۴۰۲	۰/۰۰۰
اجتماعی	۰/۲۰۷	۰/۰۶۷	۲/۸۳۲	۰/۰۰۵
سیاسی	۰/۱۶۲	۰/۰۷۶	۲/۳۰۸	۰/۰۲۲

متغیر وارد شده در مدل، عوامل اقتصادی بیش‌ترین تأثیر مستقیم را در مشارکت مردم در طرح‌های آبخیزداری داشته است ($R^2=0/652$). به عبارت دیگر تأثیر عوامل اقتصادی در میزان مشارکت بیش از دیگر عوامل بوده است. در جدول ۹ چنانچه مشاهده کردیم ضریب رگرسیونی استاندارد شده این متغیر برابر با ۰/۵۳۵ و معنی‌دار شدن ضریب رگرسیونی استاندارد شده متغیر اقتصادی (۰/۰۰۰)، نشان‌دهنده تأثیر مثبت آن در میزان مشارکت روستاییان در طرح‌های آبخیزداری است.

۲- بر اساس جدول ۸، عوامل اجتماعی دومین متغیری است که بیش‌ترین تأثیر را در میزان مشارکت دارد، مقدار R^2 برابر با ۰/۶۸۵ است، که تفاوت بین ضرایب تعیین مدل در گام‌های اول و دوم برابر ۰/۰۳۴ است. همچنین جدول ۹ نشان می‌دهد که ضریب رگرسیونی استاندارد شده این متغیر برابر ۰/۲۰۷ و معنی‌دار (۰/۰۰۵) می‌باشد. این نتیجه نشان‌دهنده این است که متغیر اجتماعی تأثیر مثبتی در میزان مشارکت مردم در طرح‌ها دارد.

۳- متغیر سومی که در گام سوم رگرسیون در کنار دو متغیر قبلی وارد مدل رگرسیونی شد، "عوامل سیاسی" است که مقدار R^2 برابر ۰/۶۹۶ است در واقع سهم آن در تبیین میزان مشارکت روستاییان در

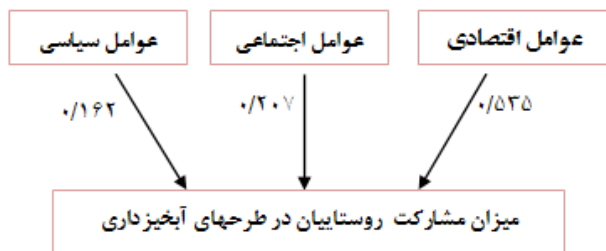
داشتند و ۲۵ درصد در حد متوسط و ۲۰ درصد بسیار کم و تنها ۱۰ درصد به‌طور زیاد و ۵ درصد نیز بسیار زیاد مشارکت داشتند. در رابطه با میل روستاییان به مشارکت در طرح‌های آبخیزداری، بیش‌تر آن‌ها (حدود ۸۰ درصد) بیان کردند که میل آن‌ها به مشارکت در طرح‌های آبخیزداری متوسط به بالا می‌باشد. همچنین با توجه به نظر پاسخ‌گویان، بیش‌تر روستاییان (حدود ۴۵ درصد) در حفاظت از طرح‌های آبخیزداری در مراحل بعد از انجام طرح‌ها مشارکت کم‌تری را نشان می‌دهند و ۱۰ درصد بسیار کم‌تر و ۲۰ و ۲۵ درصد نیز به‌ترتیب متوسط و کم‌تر مشارکت داشتند.

پس می‌توان گفت میل به مشارکت در بین بیش‌تر روستاییان در حد متوسط، زیاد و بسیار زیاد بوده و تنها باید زمینه را از لحاظ دیگر عوامل (اقتصادی، اجتماعی، سیاسی) برای مشارکت روستاییان در طرح‌های آبخیزداری آماده کرد.

ب- نتایج تحلیلی:

با توجه به جدول‌ها ۸ و ۹ نتایج تحلیل رگرسیون گام به گام به شرح زیر است:

۱- آمارهای مندرج در جدول ۸ نشان می‌دهد که از میان سه

شکل ۲- عوامل مؤثر بر میزان مشارکت روستاییان در طرحهای آبخیزداری (مأخذ: یافته‌های تحقیق)

Rangeland and Watershed management.

2- Arayesh, B. Hoseini, S.J.F Regression analysis of the factors affecting public participation in the preservation, restoration, development and utilization of renewable natural resources in Ilam Province from the Viewpoint of Natural Resources. 2010. Journal of Agricultural Economics and Development. 24(1): 49-58.

3- Baghaei, M. Chizari, M. Pezeshkirad, G. Feli. S. 2008. Personal and Social Factors Influencing Rural Participation of Hone Jans Zar Cheshmeh Catchments in Watershed Management. Journal of Iran agricultural extension and Education. 4(1): 73-87.

4- Ebrahimpour, H. 2000. Effective factor on participation in agriculture. The seminar of nathural resorse, participation and development.

5- Esmali, A. Abdollahi, Kh. 1390. Watershed management & soil conservation. 2ed Edition. University of Mohaghegh Ardabili Press. 24p.

6- Gourbesville, P. 2008. Integrated river basin management, ICT and DSS: Challenges and needs. Journal of Physics and Chemistry of the Earth 33(5): 312-321.

7- Hematzadeh, Y. Khalighi, N. 2006. Effactive factors survey on lake of participation of users in pasture and watershed management design (case study: user of kchik reagent sphere in Golestan province). Journal of agriculture science and nature resource. 13(4): 45-56.

8- Jingling, L. Yun, L. Liya, S. Zhiguo, C. Baoqiang, Z. 2010. Public participation in water resources management of Haihe river basin, China: the analysis and evaluation of status quo. Journal of

طرح‌های آبخیزداری برابر با ۰/۱۰ بوده و براساس جدول ۲ مقدار ضریب رگرسیونی این متغیر برابر با ۰/۱۶۲ و سطح معنی‌دار برابر با ۰/۰۲۲ است که نشان‌دهنده معنی‌دار بودن آن و تأثیر مثبت آن در میزان مشارکت است.

نمودار فوق نیز تأثیر عوامل اقتصادی، اجتماعی و سیاسی بر میزان مشارکت را نشان می‌دهد که عوامل اقتصادی بیش‌ترین و عوامل سیاسی کم‌ترین تأثیر را دارد. به این ترتیب که اگر طرح‌های آبخیزداری موفق به ایجاد درآمد و اشتغال و افزایش سطح زیر کشت شوند، بیش‌تر می‌تواند در جلب رضایت مردم به مشارکت نقش داشته باشد. و بعد از عوامل اقتصادی، عوامل اجتماعی بیش‌ترین تأثیر را دارد، به این معنی که اگر ما انتظار مشارکت بیش‌تری از روستاییان داریم باید برای روستاییان برنامه‌هایی را در مورد اهداف و فواید طرح داشته باشیم یا این‌که به آداب و سنن و هم‌چنین منزلت اجتماعی آن‌ها باید توجه زیادی را بکنیم.

نتیجه‌گیری

امروزه مشارکت در جهان به‌عنوان کارآمدترین روش برای مدیریت حوزه‌های آبخیز شناخته شده است و ضرورت توجه به مشارکت روستاییان در طرح‌های آبخیزداری بر کسی پوشیده نیست، بنابراین عوامل مؤثر بر میزان مشارکت را باید شناسایی نمود. به خاطر این‌که بهره‌برداران واقعی حوزه‌های آبخیز روستاییان هستند، باید به طور حتم در طرح‌های آبخیزداری مشارکت داشته باشند و می‌توان گفت توسعه اجتماعی، سیاسی و اقتصادی ملت‌های در حال توسعه از طریق مشارکت، مداخله و کنترل مردم بهتر تحقق خواهد یافت.

با توجه به یافته‌های پژوهش حاضر، مهم‌ترین عامل تأثیرگذار در میزان مشارکت مردم در طرح‌های آبخیزداری بین عوامل اقتصادی، اجتماعی و سیاسی، عوامل اقتصادی شامل افزایش درآمد، ایجاد شغل، افزایش تولید، افزایش سطح زیرکشت و حفظ منابع طبیعی هستند. تحلیل رگرسیون چندگانه به روش گام به گام نشان داد که متغیرهای مستقل مورد بررسی در این پژوهش (اقتصادی، اجتماعی و سیاسی) بر میزان مشارکت اثر مستقیم داشته و بررسی ضرایب رگرسیون استاندارد شده نیز نشان می‌دهد که عوامل اقتصادی ($\beta=0/535$) نسبت به سایر عوامل، سهم و نقش بیش‌تری در میزان مشارکت روستاییان در طرح‌های آبخیزداری دارد. بنابراین می‌توان گفت در طرح‌های مذکور هر چه به عوامل اقتصادی دقت و اهمیت بیش‌تری داده شود، شاهد مشارکت بیش‌تری از طرف روستاییان خواهیم بود.

منابع

1- Alizadeh. 1381. Investigation of Comments enforcement schemes and its use in planning and management of rangeland. Organization of Forest.

- 15- Purshariati, R. Karimian, A. Ardakani, A. 1390. Investigation of the major determinants of participation or non-participation in the implementation of projects related Watershed management. Seventh International Conference on Science and Watershed Engineering.
- 16- Rezairad, N. Asadi, A. Behzadfar, M. 1390. Investigation of successful Examples of partnerships in natural resource projects (Garmab Northern Khorasan projects). Seventh International Conference on Science and Watershed Engineering.
- 17- Rouhi, f. Amirnejad, H. Heydari, G. Gorbani, J. 2010. The role of social factors on the level of participation of beneficiaries in the projects range. *Journal of Range*. 4(3): 474- 483.
- 18- Sharifi, O. Gholamrezaei, S. Rezai, R. 1389. Study the factors of affecting farmers' participation in watershed management plans Jiroft region, *Journal of Iran Watershed Management Science & Engineering*. 4(12): 1-10.
- 19- Tri, H.C. 1986. Popular participation in development F.A.O of participation Hongkong. *Procedia Environmental Sciences* 2: 1750–1758
- 9- Karimizade, K. Ghafari, G. Youneszade, S. 1388. The role of public participation watershed and watershed management project. Fifth National Conference on Science and Watershed Engineering, University of Agricultural Sciences and Natural Resources,
- 10- Laura, G. Mansoor, H. Alemu, G. Mazengha, W. Amede, T. Stroud, A. 2006. Participatory Integrated Watershed Management. 92(2): 189-204.
- 11- Mehrjoo, M. Bakhshipour, A. Shamsaei, M. 2007. watershed development Consistent with, rural development, consulting engineering makers Sazab company, Fourth National Conference on Science and Engineering of Watershed Management
- 12- Mirdamadi, S.M. Alizadeh, M. Alimoradian, P. 1389. Investigate the relationship between public participation and social consequences-economic, of Hablehrud Plan. *Journal of iran economy research and development of agriculture* 2(4): 557- 564.
- 13- Movahedi, R. 1378. What is public participation. *Journal of Salehin village*. 162.
- 14- Perkins, P. 2010. Public participation in watershed management: International practices for inclusiveness. *Journal of Physics and Chemistry of the Earth* 36(5-6): 204–212.

Abstract

Analyzing effective factors in participation of villagers in the watershed management projects (Case Study: Meshkin Chay Watershed Ardabil province)

H. Eslami parikhani¹ and A. Kavian²

Received: 2014. 12. 30 Accepted: 2014. 05 .05

Operators' participation in watershed management projects is essential and important in success of the project and Today, participation in the world as the most efficient method known for watershed management. The main objective of the present research was to investigate the effects of economic, Political and social factors on people's participation in watershed management projects in the basin is meshkin chay in Meshginshahr city using regression analysis. Study population is included residing villagers in the meshkin chay basin in Meshginshahr city, and 160 villagers have been selected as research samples. Research method was based on field work using questionnaire and SPSS software was used for data analysis. The results of the Pearson correlation test, shows that participation of people in different stages of Watershed Management Projects with economic and social factors has a significant relation in 99 percent statistical level, and with political factors has a significant relation in 95 percent statistical level, with positive regression coefficients of 0.535, 0.207 and 0.162 respectively.

Keywords: *participation, economic factors, social factors, political factors, meshkinchai watershed*

1- M.S in Watershed management, University of Agricultural Sciences and Natural Resources of Sari.

2- Assistant Professor, University of Agricultural Sciences and Natural Resources of Sari. Corresponding Author Email:a.kavian@sanru.ac.ir